

MAŁGORZATA CUŻYTEK orcid.org/0000-0002-7294-5586

Institut Psychologii Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Institute of Psychology, Jagiellonian University in Kraków
e-mail: malgorzata.cuzytek@doctoral.uj.edu.pl

Nancy Sulla (2018), *Building Executive Function: The Missing Link to Student Achievement*, London–New York: Routledge – Taylor & Francis Group

Książka *Building Executive Function: The Missing Link to Student Achievement* wydana została przez Routledge (grupa Taylor & Francis) w 2018 roku. Jej autorka, Nancy Sulla, EdD (Doctor of Education), stworzyła serię pięciu poradników dla specjalistów związanych z edukacją. Ich celem jest upowszechnianie metody pracy z uczniami, opartej na nowoczesnie pojmowanych formach uczenia się i nauczania. Sulla jest propagatorką przekształcania środowisk edukacyjnych w kierunku budowania zaangażowania, autonomii i samoskuteczności uczniów. Idee zawarte w książkach upowszechnia w formie wykładów i odczytów w Stanach Zjednoczonych i Europie (część jej wystąpień odnaleźć można między innymi na platformie TED). Sulla prowadzi także edukacyjną firmę konsultingową (IDE – Innovative Designs for Education), która zajmuje się tworzeniem praktycznych rozwiązań dla edukacji w postaci między innymi programów wzmacniających rozwój funkcji zarządzających u uczniów, opartych na najnowszej wiedzy teoretycznej w tej dziedzinie. Część swojego dorobku udostępnia nauczycielom i specjalistom szkolnym w ramach nieodpłatnej licencji.

Recenzowana pozycja liczy 180 stron i składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów oraz dodatku, w którym zamieszczone zostały materiały poglądowe, omówione szerzej w poszczególnych rozdziałach, gotowe do wykorzystania przez nauczycieli podczas lekcji (w wersji anglojęzycznej). Książka została wydana po angielsku, lecz operuje na tyle prostym, opisywym językiem, że mimo braku polskiego

tłumaczenia czytelnik o średnim poziomie zaawansowania poradzi sobie z percepcją zawartych w niej treści.

Sulla podkreśla wielokrotnie w swoim poradniku, że w dobie nieograniczonego dostępu do wiedzy powoli i nieubłaganie tracą znaczenie same treści nauczania, zyskują zaś sposoby efektywnego uczenia się oraz gotowość poszerzania wiedzy przez całe życie. Efektywności nauczania i samodzielnego uczenia się sprzyjać miałby rozwój (stymulacja) funkcji zarządzających. Nauczyciele starają się przekazywać posiadaną wiedzę w sposób rzetelny i przystępny, nawet jednak najlepiej przygotowany od strony metodycznej pedagog nie jest w stanie przekazać ważnych informacji uczniowi, który nie jest przygotowany do ich przetworzenia i zasymilowania. Aby tak się stało, dziecko musi opanować umiejętność skupiania się na treści lekcji, wychwytywania kluczowych informacji oraz błędów i nieścisłości, identyfikowania związków przyczynowo-skutkowych. Dobrze rozwinięte funkcje zarządzające to, zdaniem wielu teoretyków i praktyków, brakujące ogniwo niezbędne do bardziej efektywnej nauki. Sulla w swojej książce próbuje udowodnić, że nauczyciel – poprzez zastosowanie odpowiedniej kombinacji działań, struktur i strategii podczas lekcji – może stymulować rozwój tych funkcji, tym samym pomagając uczniom w osiągnięciu sukcesu na różnych etapach edukacyjnych.

Recenzowana pozycja ze względu na jej praktyczny wymiar stanowi interesującą, popartą najnowszą wiedzą teoretyczną z dziedziny psychologii rozwojowej, poznawczej i neuropsychologii

propozycję dla osób zainteresowanych korzystaniem z najnowszych osiągnięć nauki w praktyce. Z inspiracji w niej zawartych skorzystają przede wszystkim psycholodzy i pedagodzy szkolni, pracownicy poradni PP, osoby zajmujące się terapią dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz nauczyciele chcący poprawić efektywność nauczania swojego przedmiotu.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Moc, obietnica i pułapki funkcji zarządzających” autorka porusza kwestię roli współczesnej szkoły w przygotowaniu uczniów do wyzwań przyszłości. Wspomina, że wraz z czwartą rewolucją przemysłową i rozwojem sztucznej inteligencji zmienia się społeczny sposób patrzenia na kompetencje uczniów i przyszłych pracowników, którzy w przeważającej większości (jeśli wierzyć raportowi World Economic Forum z 2016 roku)¹ będą pracować w zawodach, które jeszcze nie istnieją, rozwiązując problemy, jakich ludzkość jeszcze nie napotkała. Świadome kształtowanie umiejętności życiowych, takich jak: samokontrola, zaangażowanie, współpraca, wzmocnienie, samoskuteczność i przywództwo (szeroko omówionych w książce – każde z nich został poświęcony oddzielny rozdział) powinno się stać, zdaniem Sulli, nadrzędnym celem formalnej edukacji, gdyż przełoży się na dobre funkcjonowanie społeczne i zawodowe przyszłych absolwentów. Kluczem zaś do nabywania owych sześciu coraz bardziej złożonych umiejętności życiowych byłyby sprawnie działające funkcje zarządzające, a w szczególności pamięć robocza (*Working Memory*) elastyczność poznawcza (*Cognitive Flexibility*), planowanie (*Planning*) i rozwiązywanie problemów (*Reasoning Problem-Solving*) w zakresie organizacji (*Organization*) oraz kontrola hamowania (*Inhibitory Control*) oraz samoświadomość (*Self-Awareness*) w obszarze samokontroli (*Self-Regulation*). I ta właśnie myśl została zawarta w tytule książki i znalazła swoje rozwinięcie w jej treści.

Pierwszy rozdział to także krótkie wprowadzenie do istoty i rozwoju funkcji zarządzających z punktu widzenia neuropsychologii. Po krótkiej charakterystyce wybranych EF (*Executive Function*) autorka opisuje ich rozwój.

Zwraca także uwagę na negatywny wpływ przewlekłego stresu na rozwój kory przedczołowej, która jest również siedliskiem EF. Podkreśla jednocześnie rolę nauczycieli w stymulowaniu prawidłowego rozwoju funkcji zarządzających u uczniów poprzez tworzenie warunków edukacyjnych pozbawionych bodźców wzmagających lęk.

Kolejnych sześć rozdziałów to opisy wspomnianych wyżej umiejętności życiowych według podobnego schematu: charakteryzując daną umiejętność, autorka za każdym razem omawia aktywności, jakie mogą podejmować uczniowie i nauczyciele, aby rozwinąć daną kompetencję, oraz funkcje zarządzające niezbędne do ich rozwinięcia, struktury, czyli przykłady konkretnych rozwiązań i ćwiczeń do wykorzystania w różnych sytuacjach edukacyjnych. W podsumowaniu zaś znajduje się zbiór najważniejszych zagadnień, a całość wieńczy odwołanie do literatury przedmiotu. Dzięki takiemu ułożeniu treści czytelnik może sam zdecydować o kolejności czytania poszczególnych rozdziałów oraz w zależności od potrzeb wybiórczo korzystać z zawartości książki.

Pierwsza została omówiona **świadoma kontrola** (*#EF_ConsciousControl*), rozumiana jako umiejętność koncentrowania się i kontrolowania myśli i działań, szczególnie w obszarze zachowań społecznych. W ramach proponowanych aktywności znalazły się między innymi: odtwarzanie z pamięci jak największej liczby szczegółów różnych elementów, wizualizacja czynności przed ich wykonaniem, ćwiczenia wzmacniające przełączanie z tematu na temat bez utraty wątku czy przywoływanie tematu przewodniego w przypadku wtrącenia dygresji niepowiązanej z tematem przewodnim. Zamieszczono tu także krótki opis różnych aktywności pozaszkolnych wzmacniających wybrane EF (*memory*, gra na instrumencie, gra w szachy, uczenie się treści piosenek wraz z choreografią itp.).

Rozdział kolejny poświęcony jest **zaangażowaniu** (*#EF_Engagement*), definiowanemu jako myślenie o wielu koncepcjach jednocześnie, identyfikowanie związków przyczynowo-skutkowych i utrzymywanie uwagi na zadaniu mimo rozpraszających bodźców. Proponowane aktywności ogniskują się na ćwiczeniu

umiejętności pełnego skupienia na studiowanej treści z wykorzystaniem wszystkich analizatorów (wzrok, słuch, dotyk itp.), dociekania, wyrabiania w uczniach nawyku zadawania pytań: „Czy mogę to zobaczyć w inny sposób?”, „Czy można to rozumieć inaczej?”. Podkreślono także wagę tworzenia kategoryzacji, badania relacji przyczynowo-skutkowych między innymi poprzez pracę metodą projektów edukacyjnych, wykorzystanie elementów dramy i odgrywania ról, tworzenie graficznych planów działania oraz spisów procedur, aby wizualizować i porządkować zagadnienia abstrakcyjne.

Rozdział dotyczący **opanowania sztuki współpracy** (#EF_Collaboration) koncentruje czytelnika na uczeniu się mającym charakter społeczny. Współpraca wiąże się z silnym zaangażowaniem, swobodnym korzystaniem z pomysłów innych bez rywalizacji, do tego zaś potrzebna jest elastyczność, otwartość na inny punkt widzenia, radzenie sobie z dystraktorami podczas wspólnej pracy i wytrwałość w poszukiwaniu wspólnych rozwiązań. Zgodnie z efektem synergii grupowej przy dobrej współpracy mała grupa prawdopodobnie znajdzie lepsze rozwiązania problemów niż pojedyncza osoba; zależy to jednak od poziomu kompetencji i umiejętności komunikacyjnych jej członków. W rozdziale znaleźć można wiele interesujących pomysłów, jak angażować uczniów w proces uczenia się kooperatywnego.

Kolejny rozdział definiuje **wzmocnienie** (#EF_Empowerment) jako osiągnięcie autonomii i samoświadomości, które pozwala odpowiedzialnie realizować własne potrzeby, pragnienia i pomysły. Do tego konieczna jest umiejętność wyznaczania celów, zarządzania czasem, a funkcje zarządzające wspierające ich nabywanie to głównie elastyczność poznawcza oraz planowanie i samoświadomość. W tej części autorka główny nacisk położyła na opis ćwiczeń i struktur wzmacniających wyznaczanie celów, pogłębianie rozumienia sensu wykonywanych czynności oraz percepcję upływającego czasu i planowania zadań tak, by uwzględnić krótszą i dłuższą perspektywę czasową.

Samoskuteczność (#EF_Efficacy) rozumiana jako umiejętność organizowania myśli i aktywności, tworzenia obrazów mentalnych

przyszłych działań i przewidywania ich wyników wymaga sprawnych funkcji zarządzających w obszarze planowania, samoświadomości oraz rozwiązywania problemów. Kreatywność to generowanie nowych pomysłów i procesów, wyobrażanie sobie tego, co jeszcze nie istnieje. Jest to mentalny proces łączenia rzeczy, idei w nowy, oryginalny, nietypowy sposób. W zasadzie cały omawiany rozdział został poświęcony prezentacji aktywności i ćwiczeń z obszaru kreatywności i ma za zadanie wzmacniać w klasie tak zwaną kulturę kreatywności, czyli otwartość na nowe idee, rozwiązania, aktywne zaspokajanie naturalnej ciekawości poznawczej uczniów.

Przywództwo (#EF_Leadership) w recenzowanej pozycji rozumiane jest jako zdolność do inspirowania i wywierania wpływu na ludzi, przy czym Sulla podkreśla wyraźnie, że nie chodzi o to, by każdy uczeń przewodził innym, lecz by rozwijał w sobie empatię oraz skłonność do angażowania się w rozwiązywanie rzeczywistych problemów w szkole czy społeczności lokalnej, co z kolei buduje jego odwagę, pewność siebie i poczucie samoskuteczności.

Ostatecznie Sulla zajmuje się kwestią roli nauczyciela we współczesnym systemie edukacji, przypisując mu, oprócz zadań dydaktycznych, głównie rolę facylitatora – osoby, która ułatwia proces aktywnego poszukiwania wiedzy, udostępnia informacje, dbając o wiarygodność źródeł, wreszcie czuwa nad przebiegiem indywidualnej i zespołowej pracy uczniów zgodnie ze schematem: „Obserwuj, pytaj, instruuj, proponuj, integruj, zachęcaj, doceniaj”. Czy pomysł ten jest całkowicie innowacyjny? Niekoniecznie, biorąc pod uwagę bogaty dorobek szkół Montessori, waldorfskich lub pracę metodą projektów edukacyjnych czy idee oceniania kształtującego. Odnoszę wrażenie, że autorce chodzi o upowszechnienie tych sposobów pracy z dziećmi i młodzieżą w szkołach masowych, co jest pewnym wyzwaniem, gdyż wymaga świadomych, zaangażowanych i otwartych na zmiany, kreatywnych nauczycieli, którzy dodatkowo posiadają sporą wiedzę na temat rozwoju funkcji zarządzających i podejmują zaplanowane działania, aby je wzmacniać w swoich uczniach.

Część metod i propozycji dydaktycznych zawartych w książce może być inspiracją dla czytelników do refleksji nad zmianą myślenia o roli nauczyciela i systemu edukacyjnego w przygotowaniu młodego pokolenia do wyzwań współczesności. Jako zbiór praktycznych porad pozycja stanowi materiał do wykorzystania podczas lekcji oraz zajęć pozalekcyjnych (rewalidacyjnych, korekcyjno-kompensacyjnych, terapii pedagogicznej).

Ja doceniam jej rolę w popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy na temat funkcji zarządzających w środowiskach edukacyjnych, bo, jak dotąd, wiedza ta jest szczątkowa. Dzięki zaś licznym przykładom i ćwiczeniom Sulla udowadnia, że można wzmacniać funkcje zarządzające uczniów podczas pracy z całym zespołem klasowym, realizując jednocześnie treści zawarte w podstawie programowej każdego przedmiotu.

PRZYPIS

¹ World Economic Forum (2016), *The Future of Jobs: Employment, Skills, and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*. Geneva: World Economic Forum.